

ساختمان و طراحی کتابخانه‌های پزشکی

افسانه پورحمزه^۱ و لایلا سودبخش^۲

چکیده: در این مقاله سبک‌های مختلف ساختمان کتابخانه‌ها در بعضی از دانشگاه‌های بزرگ خارج از کشور مورد توجه قرار گرفته است. در مطالعه روی طراحی ساختمان کتابخانه‌های پزشکی، خصوصیات ساختمان و قسمت‌های مختلف امور فنی و خدمات با توجه به معیارها و استانداردهای معتبر در ایران و خارج از کشور جزء به جزء مورد بحث قرار گرفته است. بررسی فضا و تجهیزات مناسب کتابخانه‌های پزشکی بحث‌نهایی تحقیق حاضر است.

مقدمه

معماری کتابخانه‌های پزشکی باید به نحوی باشد که نیاز مراجعه‌کنندگان و کارکنان کتابخانه را به بهترین شکل تامین کند. وظیفه طراحان ساختمان این است که با دریافت و درک نیازها، نسبت به ترکیب و تلفیق سطوح اقدام و نتیجه را به شکل طرحی ارائه کنند. زیرا کارایی طرح و نحوه اجرای آن تا حدی است که می‌تواند مراجعان را به مکانی دعوت کرده و یا از آنجا فراری دهد. آینده‌نگری در ساختمان کتابخانه‌های پزشکی خصوصیتی است که بایستی مورد توجه قرار گیرد. کتابخانه به قول رانگاناتان، سازمانی رشد یابنده است. این موضوع در خصوص دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و به تبع آن درباره کتابخانه‌های پزشکی با توجه به افزایش دانشجو که همه ساله رشد قابل توجهی دارد، صادق است. لذا طراحی ساختمان کتابخانه‌های پزشکی باید با توجه به احتیاجات جاری و آتی خدمات و جمعیت روبه رشد دانشجو برنامه‌ریزی شود.

۱. عضو هیأت علمی بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

۲. کارشناس ارشد کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه شیراز (میرزای شیرازی)

خصوصیت دیگر کتابخانه‌های پزشکی این است که کتابخانه مرکزی، در مرکز کلیه دانشکده‌های پزشکی، دندان‌پزشکی، پرستاری و در صورت امکان واحدهای الحاقی از قبیل بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها و غیره باشد. این موقعیت مرکزی، دسترسی دانشجویان، استادان، کارکنان آموزشی، پژوهشی، کارکنان و پرستاران بیمارستان‌ها را به مواد و منابع کتابخانه‌ای آسان می‌سازد.

معماری خود از دو بخش تشکیل می‌شود. یکی معماری عمومی و دیگری معماری داخلی که با این مورد تزیینات وجه مشترکی دارد. اما یکی نیستند، برای مثال تعیین محل استقرار میز شیب‌دار نشریات در کتابخانه‌ها در معماری تعیین می‌شود. ابعاد آن را معماری داخلی مشخص می‌کند. نوع ساخت و پرداخت آن را می‌توان تزیینات نامید. جنس میزها از چه باشد معماری داخلی از چه باشد زیباتر است، تزیینات از چه باشد بهتر است، مرز معماری داخلی و تزیینات است. اگر برای تامین آن‌ها به استانداردهای ساخته شده در بازار مراجعه شود، معماری صنعتی شده نامیده می‌شود.

باید توجه داشت چنانچه فضا و ساختمان کتابخانه طبق اصول صحیح و معماری ساخته شود تاثیر مثبت و خوبی بر مراجعه‌کنندگان خواهد داشت.

طراحان اطلاعات کامل و کلی از چگونگی فضاها، سطوح، ارتفاعات، مقیاس‌ها، استانداردها، و ظرفیت‌های کتابخانه را تا حدودی دارند اما برای جبران کمبودها در طرح‌های قبلی و همچنین به کار گرفتن نظرهای مثبت در جهت بهبود معماری و ساختمان کتابخانه‌های آتی نیازمند واقعی مشاوره با دست‌اندرکاران امور کتابخانه‌ها هستند.

بهره‌گیری از رایانه در طراحی ساختمان کتابخانه به مراتب به روش دستی و سنتی ارجح است. به کارگیری نرم‌افزارهای طراحی و الگوهای رایانه‌ای به عنوان روشی برتر امروزه متداول شده است. این امر باعث افزایش سرعت، دقت، و صحت عمل می‌گردد.

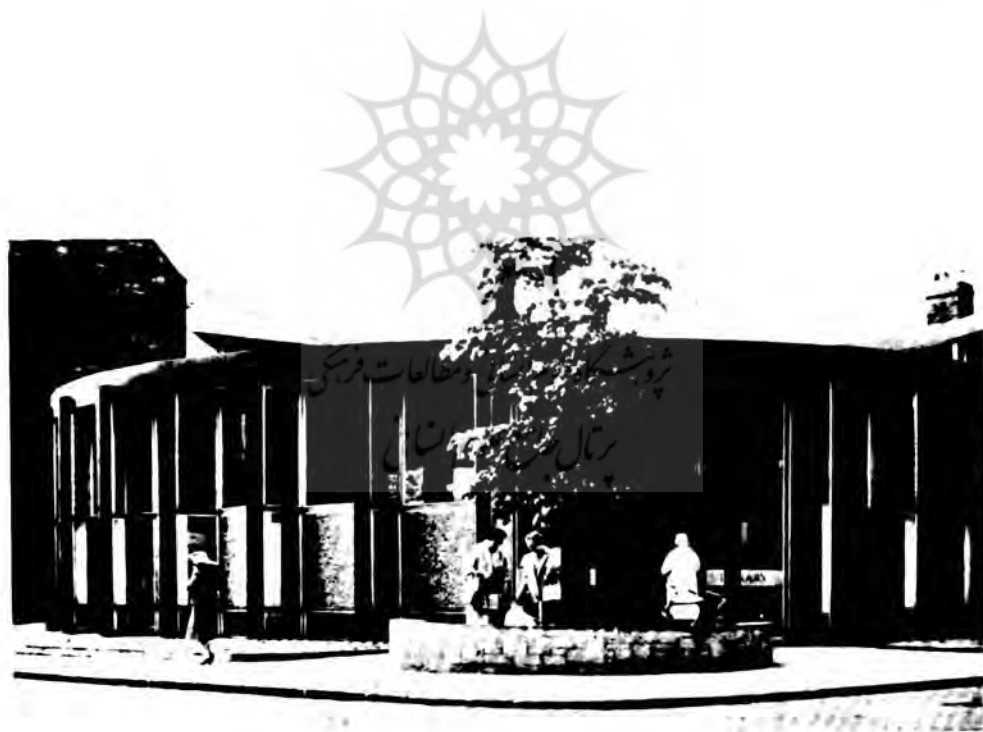
تاریخچه ساختمان کتابخانه‌ها

قبل از جنگ جهانی دوم ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی ایالات متحده آمریکا و انگلستان و به‌طور کلی اروپا به سبک کلاسیک مثل یونانی، رومی، ایتالیایی و غیره که متناسب آن دوره بود، ساخته می‌شد. ساختمان کتابخانه مرکزی تمپل، میسوری، ایلینوی و کلرادو، نمونه‌هایی از این معماری کتابخانه به حساب می‌آیند. در قرن نوزدهم کتابخانه بریتانیا به‌وسیله مهندسی ایتالیایی به نام آنتونیو پانیزی طراحی شد که قفسه‌های گرد و آهنی سراسر فضای مطالعه را احاطه کرده بود، اما در پایان جنگ دوم جهانی به خاطر پیدایش پدیده‌های نوین معماری

سبک‌های جدیدی برای ساختمان کتابخانه‌ها وجود دارد که شرح آن به اختصار در پی می‌آید.

۱. ساختمان‌های مدور

طراحی این ساختمان‌ها به گونه‌ای است که می‌توان از حد اکثر فضای آن استفاده کرد. محدودیت فضا در این کتابخانه‌ها مسکلاتی را برای فروردادن تجهیزات و ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان ایجاد می‌کند. اگرچه این نوع طرح‌ها برای کتابخانه‌های کوچک مورد استفاده قرار می‌گیرد اما معمولاً برای کتابخانه‌های بزرگ پیشنهاد نمی‌شود.

شعبه‌ای از کتابخانه عمومی Newcastle-upon-the Tyne در انگلستان

۲. ساختمان‌های آتریوم

نوع ساختمانی است که با ایجاد فضایی باز در وسط ساختمان کتابخانه به منظور استفاده از نور طبیعی و ایجاد تهویه هوا به وجود می‌آید. به طوری که ملاحظه می‌شود این امر سد و مانعی است در وسط کتابخانه که در نتیجه باعث می‌شود حداکثر استفاده از سطحی که در اختیار ساختمان کتابخانه است به عمل نیاید. طراحی ساختمان‌های بزرگ از نوع آتریوم مشکلات فراوانی در انتقال صدا به وجود می‌آورد. البته این طرح برای ساختمان‌های کوچک کتابخانه‌ای می‌تواند کاربرد داشته و طبعاً مسائل کمتری را به وجود آورد. از مشخصات این نوع ساختمان‌ها زیبایی ظاهری است که یکی از خصیصه‌های ساخت و معماری کتابخانه‌هاست.

کتابخانه کالج (Mount st. Scholastica)

۳. ساختمان‌های برجی شکل^۱

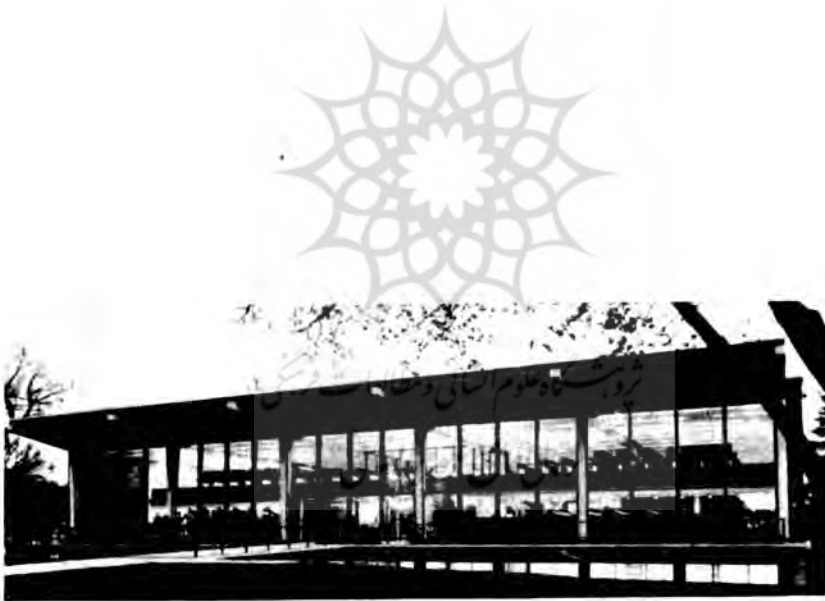
به‌طور کلی این‌گونه ساختمان‌ها برای کتابخانه‌هایی که می‌خواهند فضای وسیع و کافی در اختیار داشته باشند مطلوب نیست، اما چنانچه فضای فیزیکی و محل تأسیس کتابخانه کوچک باشد به‌طوری که نتوان از طرح‌های دیگر استفاده کرد، این‌گونه طرح‌ها رضایت‌بخش است. کتابخانه پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز نمونه‌ای از این نوع معماری کتابخانه‌هاست.

کتابخانه دانشگاه Brown

۴. ساختمان‌های شیشه‌ای^۱

این گونه طرح‌ها در اواخر جنگ دوم جهانی متداول گردید. به‌طور کلی این نوع طرح‌ها برای کتابخانه مناسب نیستند زیرا نمای شیشه‌ای باعث انتقال صدا و جریان نور مستقیم به داخل کتابخانه می‌شود. از اشکالات عمده دیگر این نوع معماری ساختمان‌ها، مساله گرمایش و سرمایش است. این طرح هزینه‌های زیادی را برای کتابخانه‌ها ایجاد می‌کند. این هزینه‌ها شامل نصب پرده‌های پارچه‌ای و یا کرکره‌ای و یا نصب شیشه‌هایی از نوع رنگی برای مقاومت در برابر نور خورشید است.

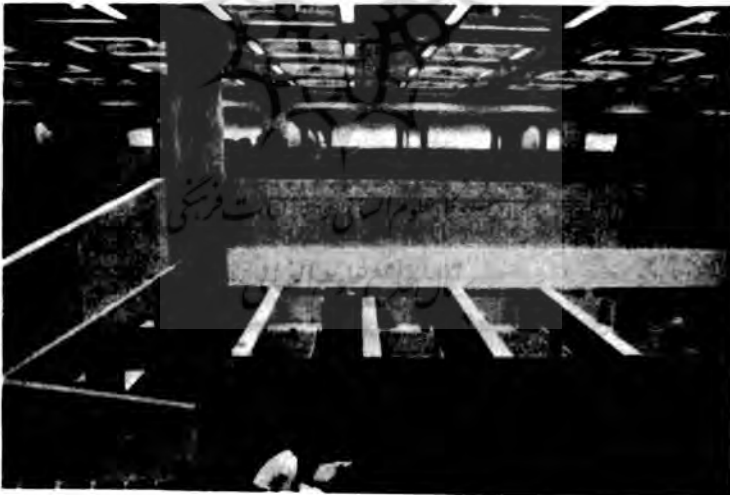

کتابخانه جدید در کالج Grinnell

۵. ساختمان‌های مادیولار

هم اکنون بیشتر کتابخانه‌ها از این نظام استفاده می‌کنند. این نظام دارای ویژگی خاصی است بدین معنی که ساختمان کتابخانه بر روی ستون‌هایی که عصبه سده است قرار دارد. در این گونه ساختمان‌ها دیوارهای حمال وجود ندارد. در این نوع معماری همه چیز به غیر از سله‌ها، بالابرها، دستگاه‌های تهویه و لوله‌کشی‌ها قابل تغییر است. در این نظام بیشتر فضاهای موجود در کتابخانه به صورت مربع مستطیل است.

به طوری که اشاره شد در این گونه طرح‌ها فضای داخل کتابخانه قابل تغییر است بدون این‌که به تجدید بنا و نوسازی احتیاج باشد. در این طرح که کتابداران با تغییرات فن‌آوری روبه‌رو هستند، اشکالاتی از نظر استفاده‌های جدید از فضای فیزیکی به وجود نمی‌آید. برای مثال چنان‌چه کتابخانه بخواهد از نظام رایانه‌ای، ریزنگاشت‌ها و غیره استفاده کند نظام مادیولار ایجاد تغییرات تازه جهت استفاده‌های جدید را به راحتی تامین خواهد کرد.

فضای مطالعه دانشجویان در دانشگاه شیکاگو

طراحی ساختمان کتابخانه‌های پزشکی و عوامل مؤثر

از آن‌جا که عمر مفید کتابخانه‌ها معمولاً بین ۷۰ تا ۱۰۰ سال در نظر گرفته می‌شود، بنابراین طراحی ساختمان آنها از اهمیت خاصی برخوردار است. اشتباه در انتخاب محل و یا در طراحی داخلی آن به‌طور مسلم در خدمات کتابخانه‌ها اثر می‌گذارد.

طرح‌ریزی کتابخانه‌ها مستلزم ایجاد کمیته‌ای است که سرپرست کتابخانه در آن عضویت دارد. عضویت رئیس کتابخانه به منظور ارائه اطلاعات جامع و وسیع در مورد نیازها و طراحی ساختمان کتابخانه، فضاهای مورد نیاز و خدماتی که ارائه خواهد شد ضروری است. اینجاست که تعیین کتابداران و کارکنان کتابخانه‌ها در طراحی ساختمان کتابخانه مشخص می‌گردد.

برای پذیرش چنین مسئولیتی کتابدار باید خود را از هر جهت آماده کند و زمینه‌های لازم را فراهم آورد. مثلاً شاید گذراندن دوره به‌خصوصی در رشته طرح و برنامه‌ریزی و انجام مطالعات وسیع و گسترده پیرامون طرح‌ریزی و تاسیس کتابخانه خالی از فایده نباشد.

در تاسیس ساختمان کتابخانه‌ها می‌بایست از مشاور معماری کتابخانه که صلاحیت و تجربه کافی دارد، استفاده شود. در ساختمان کتابخانه‌های عظیم معمولاً از مشاوران یونسکو در ساخت و طراحی کتابخانه‌های مختلف از جمله پزشکی در دنیا که تجربه‌های مفید و ارزنده‌ای دارند، استفاده به عمل می‌آید.

شاید در تاسیس کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی که پس از تفکیک دانشگاه‌ها صورت گرفته طراحی چنین کتابخانه‌هایی بیش از پیش احساس شود و استفاده از تجربیات مشاوران کتابخانه‌ای یونسکو مثمرتر باشد.

ایجاد ساختمان برای اغلب کتابخانه‌های موفق از بعد عملی و هنری یازتابی از نظریات مختلف است. در طرح ساختمان کتابخانه استاندارد و قابل قبول سخنی از وظایف حساس کتابداران به میان نیامده است. باید این حقیقت را در نظر گرفت که به‌ندرت تهیه طرح ساختمان جامع و کامل از عهده یک نفر برمی‌آید. در بخش‌های مختلف کتابخانه متخصصان کتابداری باید نیازهای خود را با توجه به آینده‌نگری یادداشت و پس از جمع‌آوری کلیه نظرات، به مسئول تهیه طرح ساختمان کتابخانه تحویل دهند در این صورت باید به کامل بودن طرح اطمینان بیشتری داشت.

مشورت در کلیه مراحل می‌تواند مفید واقع شود. در طراحی قسمت‌های مختلف ساختمان کتابخانه بهتر است مهندسانی انتخاب شوند که با رضایت حاضر به پذیرفتن پیشنهادها و نظرات مسئولان در قسمت‌های مختلف کتابخانه باشند و در ایجاد رابطه صمیمانه با افرادی که نظرات سازنده‌ای در بهبود وضعیت طرح نقشه ساختمان کتابخانه دارند تمایل نشان دهند. در چنین

وضعیتی احتیاجات آتی کتابخانه و نیازهای فعلی آن کاملاً برآورده خواهد شد. مهندس و طراح ساختمان کتابخانه می‌بایست کلیه پیشنهادها و نظرات را به‌طور مشخص در طرح خود به منزله پایه اصلی و اساس کار خود قرار دهد.

در ضمن انتخاب همکاری که تجارب ارزنده‌ای در طراحی داخلی و خارجی کتابخانه داشته باشد مهم است. مهندس و طراح نقشه ساختمان باید از نظر مالی تامین و برکار خود مسط باشد. به‌طور کلی در نظر گرفتن موارد زیر در طرح ساختمان کتابخانه بسیار حائز اهمیت است.

۱. انعطاف‌پذیری، اصلی مسلم و برتر در طراحی ساختمان است. وضعیت قفسه‌ها و فضاهای تخصیص یافته برای استفاده‌کنندگان باید به آسانی قابل تغییر باشد. منظم‌کردن مجموعه باید به آسانی انجام پذیرد. رفت‌وآمد بین قفسه‌ها به سادگی امکان‌پذیر باشد. طرح ساختمان باید با فن‌آوری‌های نوین قابل وفق دادن باشد و تغییر تجهیزات در آینده به راحتی انجام پذیرد.

۲. فشردگی فضاهای مورد استفاده مراجعه‌کنندگان باید متناسب با تراکم مواد کتابخانه‌ای باشد. محل‌هایی که به نشستن و کار استفاده‌کنندگان اختصاص دارد باید راحت و به محل استقرار کتاب‌ها نزدیک باشد. برای ایجاد تسهیلات بیشتر برای استفاده‌کنندگان بهتر است از صندلی‌های متنوع استفاده شود. استقرار آنها به طریقی که کارمندان حداکثر نظارت را بر استفاده‌کنندگان داشته باشند.

۳. ارتباط منطقی می‌بایست در قسمت‌های ساختمان و مجموعه کتابخانه وجود داشته باشد به بیان دیگر بخش‌ها و مجموعه‌ها باید در مجاورت یکدیگر باشند. در این صورت استفاده‌کنندگان از کتابخانه قادرند به آسانی و بدون هیچ مشکلی از قسمتی به قسمت دیگر هدایت شوند.

۴. تا حد امکان ساختمان کتابخانه باید به‌گونه‌ای طراحی شود که استفاده‌کنندگان دید کافی به قسمت‌های مختلف داشته باشند و در بدو ورود به راحتی دسترسی به بخش‌های مختلف میسر باشد.

۵. امانت و تحویل منابع و سایر خدمات کتابخانه‌ای به راحتی انجام پذیرد.

۶. محیطی مناسب و راحت برای کارمندان در نظر گرفته شود.

۷. از حداکثر چشم‌اندازها و مناظر استفاده شود.

خصوصیات ساختمان کتابخانه‌های پزشکی

طراحی کتابخانه‌های پزشکی دارای اصول و نکاتی است که اهم آنها به شرح زیر بایستی

مورد توجه قرار گیرد.

۱. درهای ورودی و خروجی

در این گونه کتابخانه‌ها بهتر است درهای ورودی و خروجی بسیار بزرگ شیشه‌ای یک طرفه نصب شود تا راحتی ورود و خروج استفاده‌کنندگان را در گروه‌های بزرگ فراهم آورد. درهای ورودی و خروجی کتابخانه معمولاً در نزدیکی هم قرار دارد. این امر در کنترل مراجعه‌کنندگان مهم است. از ازدحام و شلوغی جلوگیری می‌شود و مراجعان سریع‌تر به کتابخانه و قسمت‌های مختلف آن دسترسی پیدا می‌کنند. در نزدیکی درهای ورودی باید محلی برای نگهداری وسایل استفاده‌کنندگان در نظر گرفته شود.

تا آنجا که می‌دانیم اکثر کتابخانه‌های ایران فاقد چنین محلی بوده و از نظر کنترل و نگهداری مجموعه مشکلات عظیمی را برای کتابخانه‌ها به وجود آورده است. اگر این محل به قفسه‌ها و کمد‌های قفل‌دار برای نگهداری ملزومات استفاده‌کنندگان مجهز باشد، بدین طریق راحتی استفاده‌کنندگان نیز تامین می‌شود.

۲. میز امانت

از لحاظ هنری و ایجاد فضاها و نماهای دلپذیر، کتابخانه‌ها باید به گونه‌ای باشند که مراجعان ناخودآگاه جذب شوند و بودن ساعت‌ها در چنین محلی برایشان دل‌پذیر و راحت باشد. بعد از درهای ورودی، فضایی نسبتاً وسیع را باید در نظر گرفت. این فضا مانند مقدمه‌ای است بر ساختمان کتابخانه. در این جا می‌توان از برگ‌های سبز و گلدان‌ها و گیاهان مخصوص استفاده کرد تا روح به‌خصوصی را به کتابخانه بدهند. هرگز نباید بلافاصله بعد از در ورودی، قفسه‌های پر از کتاب را قرار داد.

بعد از ورودی، مهمترین محلی که در معماری و طراحی کتابخانه مورد توجه است، محل استقرار میز امانت است. محل و وسعت میز امانت باید طوری باشد که کلیه وظایفی که در آن بخش انجام می‌گیرد به راحتی صورت پذیرد. این میز باید در مرکز و در عین حال نزدیک به ورودی و خروجی کتابخانه باشد.

میز امانت بزرگ معمولاً برای کتابخانه‌های علوم پزشکی مناسب و دارای مزایای زیادی است. ارتفاع استاندارد میز امانت در کتابخانه‌های بزرگ در حدود یک متر و طول آن ۶۵ تا ۹۰ سانتی متر است.

میز امانت در حالی که بار سنگین نظام امانت کتاب‌ها را به‌دوش می‌کشد معمولاً حاوی

قفسه‌های یک‌طرفه یا دو طرفه کوتاه برای کتاب‌های ذخیره شده است. البته آنچه در باب قفسه کتاب‌های ذخیره بدان اشاره می‌شود مناسب کتابخانه‌های بیمارستانی، درمانگاهی، آموزشی، کوچک، پرستاری و غیره است. برای کتابخانه‌های دانشکده پزشکی لازم است اتاقی جداگانه برای مجموعه ذخیره طراحی شود. چنانچه این محل نزدیک میز امانت قرار گیرد مناسب‌تر است. واقعیت این است که میزان انتشار کتاب در ایران در سطح پایینی قرار دارد. به‌علاوه کتاب‌هایی هم که از خارج تهیه می‌شوند معمولاً با مشکلات ارزی مواجه‌اند. لذا در چنین حالتی کتاب‌های درسی معمولاً حالت کتاب‌های ذخیره را پیدا می‌کنند. در نتیجه طراحی محیط جداگانه برای این منظور در کتابخانه‌های پزشکی ضرورت مطلق دارد.

۳. سالن مطالعه

استفاده‌کنندگان کتابخانه‌های پزشکی شامل پزشکان، دانشجویان، اعم از عمومی و تخصصی، پرستاران و کارکنان بیمارستان‌ها و دانشکده‌های پزشکی و موسسات وابسته به آن می‌شوند. ماهیت کار جوامع پزشکی به‌گونه‌ای است که معمولاً برای استفاده از محیط کتابخانه‌ها وقت کمتری دارند. لذا این عامل بسیار مهم در طراحی سالن مطالعه قابل ملاحظه است. منابعی از قبیل ایندکس مدیکوس^۱ که کلیه کتابخانه‌های پزشکی از نظر اطلاعات بدان نیازمندند، به انضمام شماره‌های جاری نشریات ادواری پزشکی بایستی در نزدیکترین محل به ورودی کتابخانه قرار داده شود. در مقابل، نشریات صحافی شده و دوره‌های گذشته آنها در کتابخانه‌های پزشکی در جایی دورتر از نشریات جاری قرار داده شود. در طراحی سالن مطالعه می‌بایست فضایی برای وسایل رایانه‌ای در نظر گرفت. رایانه‌هایی که مجهز به دیسک فشرده گردان و خدمات جست‌وجو از طریق بانک‌های اطلاعاتی و خدمات پست الکترونیکی باشند. بدیهی است وسعت کتابخانه بستگی به میزان جمعیت استفاده‌کننده دارد. برای بهره‌وری مطلوب از مطالعه و انجام تحقیقات کتابخانه‌ای، لازم است در کتابخانه‌های پزشکی در کنار سالن مطالعه اتاق‌های کوچکی^۲، جهت مطالعه تک نفری استادان، محققان و دانشجویان دوره‌های عمومی و تخصصی به ابعاد ۲×۳ طراحی و ایجاد شود. این‌گونه اتاق‌ها فضای مناسب و راحتی برای مطالعه فراهم می‌آورند.

در میان کتابداران، مهندسان ساختمان، و طراحان داخلی سلیقه‌ها و نظرهای متفاوتی ابراز می‌شود. در بیشتر کتابخانه‌ها کتابداران سعی بر آن دارند که انواع مختلف جایگاه‌ها را برای

استفاده‌کنندگان تعبیه کنند. زیرا می‌دانند که آن‌ها سلیقه‌های متفاوتی به شرح زیر دارند:

۱. ۷۰ درصد فضا را در شکل‌های مختلف می‌خواهند.
۲. ۱۵ درصد فضای مطالعه را به صورت قراردادن میزهای بزرگ پیشنهاد می‌کنند.
۳. ۱۰ درصد موافق اتاق‌های گروهی هستند که در این صورت به فضایی برابر با ۷/۲ تا ۹ مترمربع درخواست می‌کنند.

۴. ۵ درصد فضای مطالعه را به صورت قراردادن صندلی‌های راحتی ترجیح می‌دهند. در این محل استفاده‌کنندگان به راحتی مشغول تحقیقات و نوشتن گزارش می‌شوند و از مزاحمت مراجعه‌کنندگان فارغ هستند. در چنین فضایی استفاده‌کنندگان احساس حرفه‌ای بودن در رشته خود را خواهند داشت. البته ناگفته نماند که بسیاری از اتفاقات احتمالی اتاقک‌های تک نفره از دید کارمندان پنهان می‌ماند.

فضایی با تجهیزات برای مطالعه و استراحت در دانشگاه Denver

باید توجه داشت که سطح زیرین قفسه‌های کتابخانه باید وزنی معادل ۶۸ کیلوگرم و یا بیشتر را تحمل کند زیرا قفسه‌ها بسیار سنگین هستند. سالن مطالعه قاعداً وزن کمتری را متحمل می‌شود ولی به منظور انعطاف‌پذیری در کتابخانه و جابه‌جایی‌های آینده تمامی سطح کتابخانه باید بتواند وزن استاندارد و معینی را متحمل شود. امروزه معمولاً در کتابخانه‌های جدید پزشکی علاوه بر سالن‌های مطالعه اتاق‌های گوناگونی وجود دارد مانند اتاق مطالعه^۱، اتاق پیج^۲، اتاق سمینار یا کنفرانس که به‌طور خلاصه در ذیل به شرح آنها می‌پردازیم.

اتاق مطالعه

اتاق مطالعه جهت مطالعه جمعی دانشجویان مناسب است. این اتاق‌ها باید از دیوارهای عایق صدا و مجهز به تخته‌نگارش^۳ باشند. ابعاد اتاق استاندارد برای ۶ نفر $۳/۳۰ \times ۳/۶۰$ سانتیمتر است. در این اتاق‌ها می‌توان سمینارهای کوچک نیز برگزار کرد و یا رایانه‌هایی برای انجام کارهای تایپی قرار داد. اتاق‌های مطالعه، مورد استفاده استادان نیز قرار می‌گیرد.

اتاق پیج

وجود اتاقی با دیوارهای عایق صدا برای پیج‌کردن پزشکانی که در کتابخانه هستند لازم است. این اتاق معمولاً میان نشریات جاری و بخش مرجع قرار دارد و مجهز به تخته‌نگارش حاوی اسامی پزشکان پیج شده و خطوط تلفن است.

اتاق‌های کنفرانس و یا سمینار

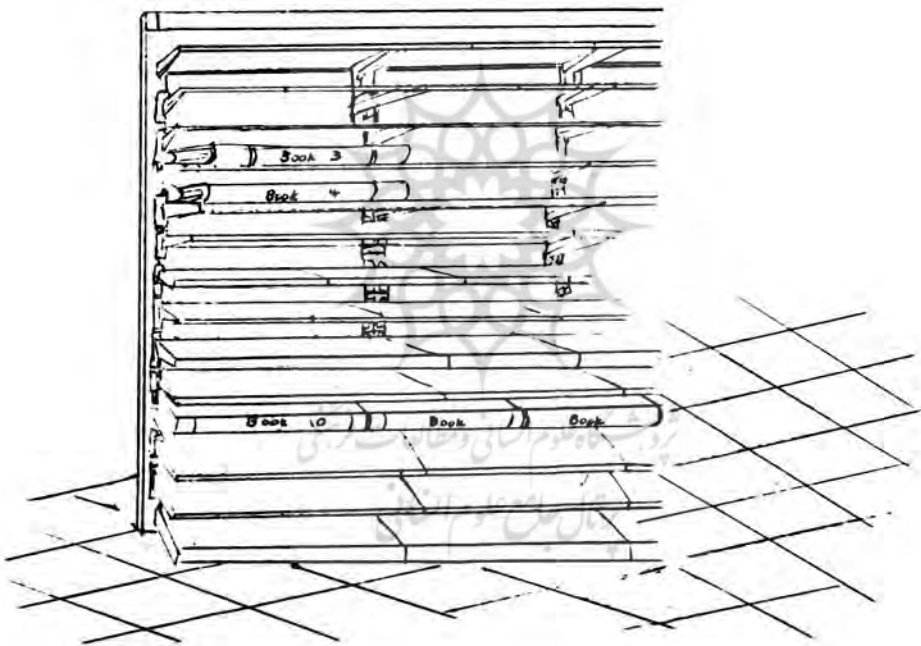
سالن کنفرانس مجهز به مواد مختلف دیداری - شنیداری باید نزدیک به منابع کتابخانه و میز امانت باشد. اتاق‌های دیگری نیز برای سمینارها و کنفرانس‌ها، حاوی مجموعه‌های اختصاصی شامل اسناد دولتی و گزارش‌های ویژه لازم است.

فضای منابع و مجموعه مرجع

استقرار مراجع عمومی از جمله لغت‌نامه‌های معمولی، دایرةالمعارف‌ها، لغت‌نامه‌های پزشکی و مواد مرجع اختصاصی از جمله چکیده‌نامه و راهنماها و نمایه‌ها مثل Index Medicus در نزدیکی ورودی‌ها از اهم کارهاست. همان‌طور که در طرح زیر می‌بینید برای صرفه‌جویی در

وقت مراجعه کنندگان قراردادن اطلس های پزشکی مانند:

Sobatta, Atlas to human anatomy, Atlas of norman history, Life before brith. The human skeleton

که نقش به‌سزایی در آموزش دانشجویان برعهده دارند و از منابع اطلاعاتی مهمی به‌شمار می‌روند، در ابتدای ورودی‌ها امری بسیار اساسی است. کتاب‌های مرجع به لحاظ سنگینی و قطور بودن نیاز به فضای بیشتری از سایر کتاب‌ها دارند و قفسه‌هایی با اندازه‌های مخصوص برای نگهداری آنها لازم است. فضای اختصاص یافته به مواد و منابع مرجع برای هر ۵۰ نفر ۲/۷ مترمربع لازم است.

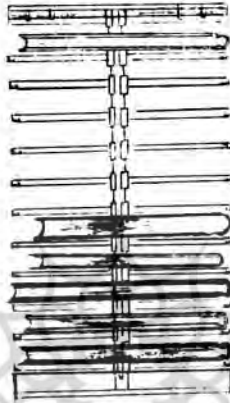
قفسه کتاب‌ها

در کتابخانه‌های پزشکی قفسه کتاب‌ها دور از ورودی و خروجی کتابخانه قرار دارد. ابعاد مختلف کتاب‌ها، قد متوسط افراد و ارتفاع سقف، تعیین‌کننده میزان ارتفاع، پهنا و عمق مناسب برای قفسه کتاب‌ها است. روشن است که برخلاف میزها، قفسه‌ها هر چه یک‌دستی بیشتری داشته باشند بهتر و انعطاف‌پذیرترند. ارتفاع قفسه‌ها باید طوری باشد که انسان با قد متوسط بتواند به راحتی از اولین و آخرین طبقه استفاده کند. با در نظر گرفتن آن که بیش از ۹۲ درصد کتاب‌ها طول ۳۰ سانتی‌متر و یا کمتر دارند می‌توان رقم ۳۲ سانتی‌متر را مبتنی بر ارتفاع طبقات قرار داد و در قفسه‌ای به ارتفاع ۲۰۰ سانتی‌متر و ۵ طبقه به راحتی جاگیری کرد.

مناسب‌ترین ابعاد برای قفسه‌های چوبی بدین قرار است. قفسه‌های بلند، یک و دو در و به ارتفاع ۲۰۰ و پهنای ۹۰ و عمق نوع اول ۲۵ و عمق نوع دوم ۴۵-۵۰ سانتی‌متر. قفسه‌های چوبی با پایه‌هایی که از زمین ۱۰ تا ۱۵ سانتی‌متر فاصله دارد استاندارد است.

در صورتی که قفسه‌ها در نزدیکی پنجره‌ها باشند می‌بایست در زاویه صحیح قرار داده شوند تا هم از نور طبیعی استفاده شود و هم آفتاب به کتاب‌ها نتابد. قفسه‌های مخصوص اطلس‌های کالبدشناسی با ابعاد مخصوص همان‌گونه که در شکل زیر مشاهده می‌کنید ضروری است.

قفسه نشریات

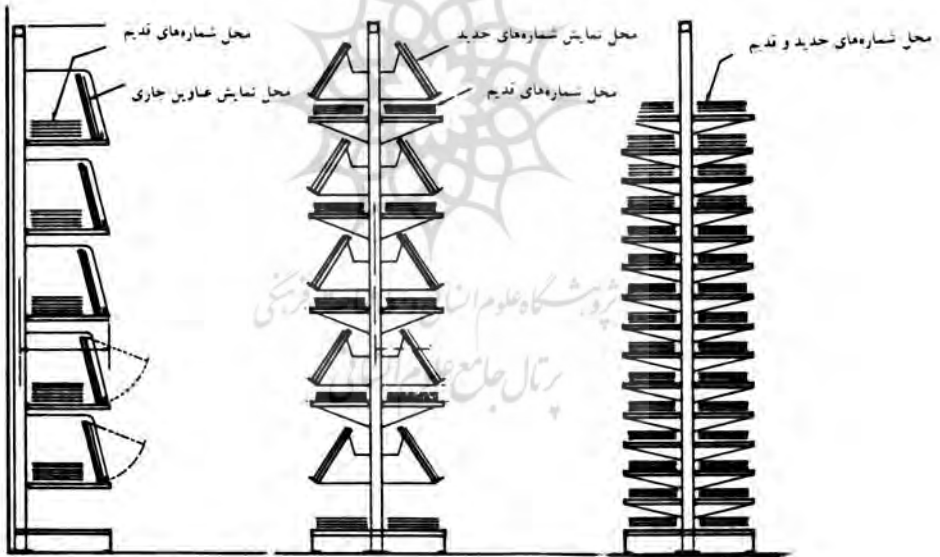
با توجه به ماهیت علم پزشکی و اهمیت دانش جدید و آگاهی از نتایج تحقیقات برای پژوهشگران و متخصصان، نشریات نقش به‌سزایی در این راستا ایفا می‌کنند. نظر به این‌که معمولاً نشریات منعکس‌کننده جدیدترین اخبار و اکتشافات علمی می‌باشند، ارزش و اهمیت خاصی دارند. نشریات جاری که تازه به کتابخانه رسیده‌اند بایستی برای مدتی (بستگی به سیاست کتابخانه دارد) در نزدیکی در ورودی در قفسه‌های مخصوص شیب‌دار به ارتفاع ۲۱۰ یا ۱۵۰ و عرض ۹۰ و ۱۲۰ سانتی‌متر همان‌گونه که در طرح زیر مشاهده می‌کنید به نمایش گذاشته شود.

عرض ۴۸ بلندی ۶۰ و عمق ۲۰ سانتی‌متر

۷ طبقه (بلندی به اندازه دلخواه قابل تغییر است)

پیشنهاد می‌شود ۵ شماره هر عنوان در قفسه‌ها گذاشته شود و بقیه شماره‌های صحافی نشده در طبقات زیرین جا داده شود. باید خاطر نشان کرد لازم نیست تمام نشریات تازه رسیده به نمایش گذاشته شود. زیرا اولاً جای زیادی را اشغال می‌کنند ثانیاً دسترسی به عناوین مهم را کم می‌کند. برای حفاظت بهتر از نشریات آنها را صحافی می‌کنند. در این قسمت میز و صندلی‌ها را کنار قفسه‌های نشریات در جایی دور از رفت و آمد استفاده‌کنندگان قرار می‌دهند. باید خاطر نشان کرد مجله‌های رایانه‌ای به شکل دیسک‌های نوری به زودی کتابخانه‌ها را به قلمرو خود در می‌آورند و جای مجله‌های سنتی چاپی را می‌گیرند این امر بازیابی مطالب را سریعتر کرده و در ضمن احتیاج به فضای کمتری دارند.

فضا برای کارکنان کتابخانه

کارکنان به منظور ارائه خدمات به بهترین نحو نیاز به فضای مناسب مجهز به تجهیزات لازم دارند. مراد ما از فضای مورد لزوم برای کارکنان قسمت فهرست‌نویسی و سفارشات است. چنین محلی می‌بایست در نزدیکی در ورودی کتابخانه قرار داشته باشد. همان‌طور که می‌دانیم مراجعه‌کنندگان کتابخانه‌های پزشکی در مقایسه با سایر استفاده‌کنندگان کتابخانه‌ها نیاز بیشتری به خدمات کتابخانه دارند. از این‌رو بهتر است که فضای تخصیص یافته به کارکنان در نزدیکی ورودی‌های کتابخانه باشد. فضای کارکنان را می‌توان با دیوارهای کوتاه از هم جدا کرد ولی برای احتراز از سروصدای ماشین‌های تحریر و چاپگرهای رایانه‌ای اتاق‌های مجزا توصیه می‌شود. نزدیک بودن این محل به محل استقرار مجموعه کتاب‌ها بسیار اهمیت دارد. در این صورت هم مراجعه‌کنندگان می‌توانند از منابع مستقر در قسمت کارکنان در صورت لزوم استفاده کنند و هم کارکنان دسترسی سریع به مجموعه دارند. نزدیک بودن محل کار کارکنان این فرصت را برای آنان پیش می‌آورد که بتوانند در صورت نیاز به همدیگر کمک کنند.

فضای استاندارد برای اتاق رئیس در کتابخانه‌های کوچک معمولاً بین ۱۱/۲۵ تا ۱۳/۵ مترمربع و برای کتابخانه‌های بزرگ ۳۶ مترمربع و برای منشی رئیس کتابخانه ۱۱/۲۵ مترمربع و برای هر کارمند کتابخانه ۲/۲۵ تا ۴/۵ مترمربع است.

کارمندان بخش سفارشات که مسئولیت دریافت منابع مورد نیاز کتابخانه و مبادله و دریافت و ارسال هدایا را به عهده دارند به فضای نسبتاً بیشتری نسبت به سایر کارکنان کتابخانه احتیاج دارند. محل سفارشات باید به گونه‌ای طراحی گردد که، ماشین‌های مخصوص حمل منابع کتابخانه به راحتی بتوانند بار خود را تخلیه و یا بارگیری کنند. فضای اختصاص یافته به این محل ۹ مترمربع و در شرایط مطلوب ۱۱/۲۵ مترمربع است.

از فضاهای ضروری دیگر در کتابخانه فضایی برای بوفه، اتاق نهارخوری کارکنان، اتاق سرایدار، انبار، راهروها، سرویس‌ها، پله‌ها و بالابرها، خروجی در مواقع ضروری از جمله حریق و بالاخره پارکینگ است.

رایانه

در فضای کتابخانه‌های قرن ۲۱ که به کتابخانه‌های بدون دیوار مشهورند باید منابع کتابخانه‌ای را بدون توجه به شکل آنها، برای بهره‌مندی از فن‌آوری‌های پیشرفته در محل مناسب گردآوری کرد. فن‌آوری‌های جدید به‌خصوص رایانه‌ها و مخابرات از راه دور از لحاظ مکانیکی و الکترونیکی اثرات بسیار زیادی بر طرح ساختمان کتابخانه‌ها خواهند داشت. در این فضا وسیله

اصلی رایانه است که بیشترین توجه را به خود جلب می‌کند. این در حالی است که ورود و ذخیره اطلاعات صرفاً از طریق وسایل الکترونیکی است. در کتابخانه‌های پزشکی که ارتباط و آگاه شدن از آخرین دست‌آوردهای علمی یکی از ضروریات است، کلیه پزشکان و همکاران آن‌ها به‌طور دائم مایل به تماس با پایگاه‌ها و ارتباط با پزشکان و محققان در سایر کشورها هستند. از این‌رو کتابخانه می‌بایست مجهز به وسایل ارتباطی جدید باشد تا این ارتباط به‌سازگی و سهولت صورت پذیرد.

در سال ۱۹۶۴ نظام مدلارز^۱ یا نظام تحلیل و بازیابی اطلاعات پزشکی ایجاد شد. این نظام مجموعه‌ای از بانک‌های اطلاعاتی است که به‌وسیله کتابخانه ملی پزشکی آمریکا تهیه می‌شود. مدلارز شامل بیش از ۱۰ میلیون رکورد در ۲۵ بانک اطلاعاتی در تمام رشته‌های پزشکی است. این بانک‌های اطلاعاتی به شکل دیسک‌های فشرده در دسترس کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی قرار داده می‌شود.

با توجه به ارائه خدمات چشمگیر نظام‌های جدید رایانه‌ای به جامعه پزشکی دنیا ایجاد محل‌های مناسب برای نصب فن‌آوری‌های جدید ضرورت می‌یابد.

منابع

۱. معاونی، شیرین (خالقی)، وسایل و تجهیزات کتابخانه. تهران: موسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۵۲.
۲. فولر، ف.ج. بست و ای "مدیریت فضای کتابخانه به کمک رایانه" ترجمه مهرداد لیکنام. فصلنامه پیام کتابخانه، ۲ (۴) ص ۷.
۳. هاجینگر، ف.جی کلیات کتابداری: با توجه به مسائل کشورهای در حال رشد. ترجمه فخری تاطلی تهران: مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۵۹.
4. Bowron, Albert. "The architect and the librarian." *Canadian library Journal*. 48 (3) June 1991, pp. 163-164.
5. Ellsworth, Ralph Eugene. *Planning manual for academic library Buildings*. Metuchen: scarecrow press, 1973.
6. Kronick, David A. The new library buildings at the university of Texas Health science center at San Antonio. *Medical library association bulletin* 73(1) 1985, pp. 168-170.
7. Mathew, David A.; Picken, Fiona Machau. *Medical librarianship*. London: clive Bingley, 1979.
8. Metcalf, keys D. *Planning academic and research library buildings*. New York: Mearaw Hill, 1965.

9. Michaels, Andrea. "Design today." *Wilson library Bulletin*, Feb 1987, p.34.
10. Mount, Ellis. editor. *Creative planning of special library facilities* New York: Haworth press, 1988.
11. Prytherch, Ray. *Harold's librarian's Glossary*: _ 8th ed. Aldershot: Cower, 1995.
12. Shillaber, Caroline. "Architecture, Library building" *Encyclopedia of library and information Science*. New York: Marcel Dekker, 1968. V.1

